

Rysy historyczne kart 1-196 „Zbudujemy Tczew”

1. Tczew

W 1260 r. książę Sambor II podpisał akt lokacyjny Tczewa, ale miasto zaczęło powstawać nieco wcześniej, przy zamku budowanym od 1252 r. W 1308 r. zostaje zajęte przez Krzyżaków, w 1466 r. powraca do Polski, aby w 1772 r. trafić do zaboru pruskiego. 30 stycznia 1920 r. powraca do odrodzonej Polski. 1 września 1939 r. w Tczewie padają strzały rozpoczynające II WS, w 1945 r. kończy się okupacja niemiecka. Lata PRL to czas ograniczenia podstawowych swobód obywatelskich, ale też rozwoju przemysłu i nowych dzielnic mieszkaniowych.

2. Czyżykowo

Dawna wieś włączona do miasta w 1908 r. Nazwa pochodzi od gatunku ptaka, Niemcy używali formy Zeisgendorf. Pierwotnie składała się ze wsi i folwarku, które z czasem rozwinęły się w dwie osady - Małe i Duże Czyżykowo. W XX w. dawna wieś powiększyła się o Osiedle Inwalidzkie, a w czasie okupacji powstały domy przy ulicy Nowowiejskiej i Starowiejskiej. Największy rozwój osiedla nastąpił w latach 60. - 70. XX w., kiedy to powstało ponad 30 bloków oraz punktowców i nowa szkoła podstawowa.

3. Suchostrzygi

Dawna wieś włączona do miasta w 1952 r. Jej pierwotna nazwa to Łunowo bądź Łuniewo, skąd wzięła się używana przez Niemców forma Lunau. Nazwa „Suchostrzygi” pojawiła się w XVI w., pochodzi ona od przezwiska rodowego właścicieli i nawiązuje do strzygi - upiora z mitologii słowiańskiej. W okresie międzywojennym osada liczyła 800 osób, a na jej terenie funkcjonowała cegielnia. W 1959 r. osiedle zostało połączone z miastem linią autobusową. Największa rozbudowa miała miejsce w latach 70. - 80. XX w., kiedy powstało kilkadziesiąt bloków.

4. Lisewo

Wieś położona na terenie Żuław, od wieków związana z grodem Tczew przeprawami wiślanymi. Pierwsze informacje o wsi pochodzą z początku XIV w. Największym zakładem przemysłowym w XIX w. była cukrownia, która została przeniesiona w wyniku przesunięcia wałów wiślanych w latach 1910 - 1912. W 1894 r. wieś została połączona z Miłoradem kolejką wąskotorową, z czasem stając się ważnym punktem kolei żuławskiej. W okresie międzywojennym Lisewo należało do Wolnego Miasta Gdańska i rozwinęło się jako miejsce handlu przygranicznego.

5. Budynek ratusza

Zbudowany w XIV w. na staromiejskim rynku miał formę trójskrzydłowego budynku z podwórzem i stanowił centrum administracji. W 1433 r. został poważnie uszkodzony, spłonął doszczętnie podczas wielkiego pożaru Tczewa w 1577 r. Odbudowany około 1580 r. w zmienionej formie, pełnił już tylko rolę budynku administracji miejskiej. Po raz kolejny spłonął w 1916 r. i nie został już odbudowany. Jedynym śladem świadczącym o jego istnieniu jest zarys budynku odwzorowany na płycie pl. Hallera oraz piwnice znajdujące się pod jego powierzchnią.

6. Urząd Miejski

Zbudowany w stylu neogotyckim budynek powstał na miejscu zniszczonego przez pożar w 1887 r. Hotelu Gdańskiego. Oddano go do użytku w 1908 r. jako siedzibę władz powołanego w tym samym czasie powiatu tczewskiego. Swoją funkcję pełnił przez okres pruski, II RP, okupacji i PRL aż do 1975 r. kiedy to reforma administracji zniósła powiaty. Został siedzibą Prezydium Miejskiej Rady Narodowej, by po 1990 r. stać się siedzibą Urzędu Miejskiego.

7. Prezydent miasta

Zanim w 1975 r. został wprowadzony urząd prezydenta miasta jego rolę przez wiele stuleci pełnił burmistrz. Pierwszym prezydentem Tczewa został Kazimierz Deja, którego w 1977 r. zastąpił Czesław Glinkowski. Rządził on miastem do 1990 r., kiedy prezydentem wybranym przez Radę Miejską został Ferdynand Motas. W 1994 r. urząd ten obejmuje Zenon Ody (wybrany po raz

pierwszy przez mieszkańców), który pełnił tę funkcję do 2010 r. Jego następcą został Mirosław Pobłocki, który w 2014 r. został wybrany na kolejną kadencję.

8. Rada Miejska

Pierwsze wzmianki o Radzie Miejskiej pochodzą z 1258 r., co sprawia, że jest ona najstarszą instytucją tego typu funkcjonującą na terytorium obecnej Polski. W różnej formie funkcjonowała przez stulecia, zmieniała się też liczba radnych - od dwóch w czasie powstania miasta do 23 obecnie. W czasach PRL została zastąpiona przez Miejską Radę Narodową, powróciła jako Rada Miejska w 1990 r. Od stycznia 2014 r. jej siedzibą jest budynek przy ul. 30 Stycznia 1.

9. Starostwo Powiatowe

Tczew był siedzibą starosty od 1468 r., ale w czasie I Rzeczypospolitej powiat nie był jednostką administracyjną, a organizacyjną samorządu szlacheckiego. Starostwo zajmowało się poborem opłat w ramach królewskich. Po pierwszym rozbiórce i włączeniu do Królestwa Prus Tczew utracił ten status. Starostwo zostało wskrzeszone w 1908 r. w wyniku reformy pruskiej administracji. Po wojnie, do 1952 r., miasto było siedzibą powiatu ziemskiego, a do 1975 r. również grodzkiego. Powiat Tczewski powrócił na mapę Polski 1 stycznia 1999 r.

10. Poczta

Pierwszy urząd pocztowy otwarto w 1765 r. w kamienicach przy ulicy Krótkiej 19 i 20. Po 1771 r. została przeniesiona do budynku na rynku, a około 1800 r. trafiła w pobliże Bramy Wysokiej przy ulicy Pocztowej (obecnie J. Dąbrowskiego). Ostatecznie urząd przeniósł się w dzisiejsze miejsce w 1850 r., a w 1905 r. zbudowano dzisiejszy gmach poczty głównej. W 1865 r. przy starym dworcu powstał kolejowy urząd pocztowy, a po II wojnie światowej urzędy przy nowym dworcu, na osiedlach Czyżykowo i Suchostrzygi.

11. Sąd

W czasach Sambora II ławy sądowe znajdowały się w ratuszu miejskim na rynku. Miasto miało swojego kata, a wyroki były wykonywane w Tczewie. Areszt znajdował się w Wieży Kleszej przy kościele farnym, przęgierz na rynku, a szubienica przy dzisiejszej ulicy Piaskowej. W roku 1847 Prusacy wybudowali nowy gmach sądowy przy dzisiejszej ulicy J. Dąbrowskiego (obecnie MBP), który w 1878 r. został powiększony o areszt. W 1976 r. sąd przeniósł się do obecnego budynku przy ul. Kołłątaja.

12. Jednostka wojskowa

W Tczewie na przestrzeni wieków przebywały wojska różnych władców i narodowości. W XIX w. władze miejskie zabiegały o utworzenie w mieście stałego garnizonu, powstał nawet plan budowy koszar przy ul. Zamkowej. Na stałe wojska zagościły dopiero w 1930 r. kiedy do nowych koszar przy ul. Saperów przeniósł się 2. Batalion Strzelców. Po wojnie stacjonował w nich 47. Batalion Saperów, następnie 16. Batalion Saperów. W 2011 r. jednostka została przeniesiona do Niska i tak zakończyła się historia wojska w Tczewie.

16. Wodociągi

Tczewskie wodociągi zostały zaprojektowane w firmie Davida Grove na przełomie 1904 i 1905 r. Ujęcie wody wraz ze stacją pomp powstało w Parku Miejskim, skąd woda była pompowana do wieży ciśnień, a stamtąd naturalnym ciśnieniem trafiała do tczewskich domów. Po II wojnie światowej miasto znacznie rozrosło się, dlatego konieczne stało się dodatkowe ujęcie wody. W 1978 r., na terenie osiedla Suchostrzygi, wybudowano Ujęcie Wody „Motława” z 11 studniami głębinowymi, które po 10 latach zmodernizowano.

17. Ciepłownia

Ciepłownię typu La Mont w Rokitkach wybudowano celem dostarczania ciepła dla miejscowego przemysłu oraz dla nowo powstałej dzielnicy Tczewa - Suchostrzyg. Realizację tego przedsięwzięcia początkowo planowano na lata 1976 - 1980. Ostatecznie została oddana do użytku w 1987 r. Wcześniej

uruchomiono kotłownię osiedlową Czyżykowo (1961 r.) oraz Śródmieście (1976 r.).

19. Komenda policji

Komenda Powiatowa Policji Państwowej została powołana pierwszego grudnia 1921 r. Jej budynek znajdował się na ówczesnej ul. Hallera 7, a komisariat przy ul. Lecha 9. Na starym dworcu kolejowym znajdował się Komisariat Graniczny, odpowiedzialny za kontrolę ruchu osobowego przez most oraz rewizję w pociągach. Po II wojnie przy ul. Lecha 9 powstał Komisariat Miejski MO, a przy ulicy Bałdowskiej 6 Komenda Powiatowa MO. W latach 70. XX wieku milicja przeniosła się do nowego budynku przy ul. Kasprowicza, gdzie obecnie znajduje się Komenda Powiatowa Policji.

27. Ochotnicza Straż Pożarna

Ochotnicza Straż Pożarna została założona 22 listopada 1896 roku. Pierwsze ćwiczenia bojowe Straż Pożarna przeprowadziła 7 marca 1897 r., a uroczyste zaprzysiężenie odbyło się 22 marca 1897 r. Pierwsza remiza została zniszczona w wyniku pożaru, dlatego nową zbudowano w 1898 r. przy obecnej ul. Lecha 11. Ochotnicza Straż Pożarna została oficjalnie rozwiązana w czasie okupacji, jej reaktywacja nastąpiła w 1945 r. Po powstaniu Straży Państwowej zajmuje się zagadnieniami profilaktyki przeciwpożarowej, doradztwem technicznym, a przede wszystkim pracą z młodzieżą.

29. Komenda straży pożarnej

1 kwietnia 1945 r. Zarząd Miejski powołał Posterunek Zawodowy przy Ochotniczej Straży Pożarnej. Zgodnie z ustawą z 4 lutego 1950 roku stał się on formacją państwową, podległą od 1954 r. Ministerstwu Spraw Wewnętrznych. W swojej historii kilkakrotnie zmieniał nazwę, ostatecznie od 1 stycznia 1999 r. straż pożarna w Tczewie nosi nazwę Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej.

32. Szpital przy ul. 30 Stycznia

Działający przez kilkadziesiąt lat (XIV - XX w.) szpital św. Jerzego kilkakrotnie zmieniał lokalizację, z pierwotnej na terenie obecnego Parku Kopernika aż do ostatecznej w budynku przy ul. Wodnej (obecnie Zespół Szkół Katolickich). W latach 1884 - 1945 istniał także szpital św. Wincentego przy ul. Ks. Ściegiennego, prowadzony przez siostry zakonne. Obecny szpital przy ul. 30 Stycznia powstał w 1895 r. jako szpital joannicki. Posiada również oddziały przy ul. Paderewskiego i ul. 1 Maja.

38. Spółdzielnia Mieszkaniowa w Tczewie

26 sierpnia 1898 r. została założona Spółdzielnia Mieszkaniowa, co czyni ją jedną z najstarszych istniejących na terenie Polski. Pierwsze domy spółdzielcze powstały na początku XX w. przy ul. Sobieskiego oraz Stromej. Do wybuchu II WŚ w majątku spółdzielni znajdowało się 20 budynków. Największy rozkwit nastąpił podczas budowy dużych osiedli w czasach PRL od lat 60. do 80., mianowicie Czyżykowa, Garnuszczyńskiego i Suchostrzyg. Spółdzielnia posiada również bloki w Gniewie i Pelplinie.

39. Kamienica

Najpiękniejsze kamienice znajdują się na pl. Hallera, który przez setki lat nazywany był rynkiem i stanowił aż do drugiej połowy XX w. centrum miasta. Z czasów średniowiecznych zachował się układ prowadzących prostopadle do niego ulic i gotyckie mury oraz piwnice w otaczających plac budynkach. Pochodzące z przełomu XIX i XX w. kamienice są świadectwem zamożności mieszczan. Szczególną uwagę przykuwają figury czterech pór roku na budynku przy pl. Hallera nr 8.

40. Willa

Budynki mieszkalne określane mianem willi są charakterystyczne dla przedmieść ówczesnego miasta. Były budowane dla zamożnych właścicieli, przeważnie kupców, którzy chcieli zamieszkać w domach otoczonych ogrodem. Najlepszym przykładem ulicy willowej miasta jest ul. Bałdowska, przy której znajduje się kilka budynków tego typu. Najpiękniejsza tczewska willa została zbudowana dla kupca Eisenacka przy dzisiejszej ul. Obrońców Westerplatte nr 5. Obecnie znajduje się w niej siedziba Sanepidu.

43. Blok mieszkalny

Blok, jak potocznie określa się wieloklatkowe, czteropiętrowe oraz segmentowe budynki wielorodzinne tworzone z prefabrykatów, są

charakterystycznym elementem osiedli powstałych w czasach PRL. W momencie ich budowy najważniejszym kryterium była ilość oddanych do użytku mieszkań, co negatywnie odbiło się na ich wielkości i jakości. W Tczewie najwcześniej, bo w latach 60. XX w., powstały bloki na osiedlu Czyżykowo. Następnie wybudowano kilkanaście budynków tego typu na osiedlach Garnuszczyńskiego i Suchostrzygach.

44. Punktowiec

Odmiernym od wieloklatkowych bloków typem budownictwa czasów PRL były tzw. punktowce. Charakteryzują się tym, że posiadają jedną klatkę schodową, wokół której rozmieszczono na czterech piętrach 30 mieszkań. Powstały one pod koniec lat 60. XX przy ul. Orzeszkowej i Konarskiego. Zbudowano łącznie dziewięć budynków tego typu.

45. Plomba

Na początku lat 90. XX wieku Spółdzielnia Mieszkaniowa w Tczewie zrealizowała plan połączenia ze sobą czteroklatkowych i czteropiętrowych bloków przy ul. Jedności Narodu. Pomiedzy blokami czteropiętrowymi oznaczonymi numerami 28 - 32 powstały cztery tzw. plomby, w których znajdowały się mieszkania z osobną klatką schodową. Podobna plomba powstała przy ul. Armii Krajowej nr 43. Dzięki temu zwiększono zasób mieszkaniowy spółdzielni bez konieczności stawiania nowych budynków od podstaw.

46. Wieżowiec

Tczewskie wieżowce są przykładem budownictwa z wielkiej płyty lat PRL. Są to budowle 10 - piętrowe, różniące się ilością klatek schodowych (od jednej do czterech). Występują jedynie na osiedlu Garnuszczyńskiego i Suchostrzygach. W 1974 r. oddano do użytku budynki przy ulicy Jedności Narodu o numerach 13 i 14, a rok później o numerach 12 i 27. W 1976 r. powstał wieżowiec przy ul. Saperskiej nr 10 oraz ul. Jagiełły o numerach 1, 3 i 5. W 1978 r. zasiedlono wieżowce przy ul. Jagiełły o numerach 2, 4 i 6. Łącznie w Tczewie jest 21 budynków tego typu.

48. Fabryka maszyn

W 1882 r. przy dzisiejszej ul. 30. Stycznia powstała fabryka maszyn Willego Muscatiego. Po wojnie została przekształcona w warsztat Techniki Obsługi Rolnictwa, następnie Fabrykę Przekładni Samochodowych Polmo, by ostatecznie zostać częścią korporacji Eaton. W 1883 r. przedsiębiorca Emil Kelch wykupił teren dawnego szańca i wybudował na nim swoją fabrykę maszyn (obecnie Fabryka Sztuk i Muzeum Wisły). Trzecim producentem maszyn była powstała w 1911 r. fabryka Fritza Bienerta przy ul. Sobieskiego, która została zamknięta tuż po pierwszej WŚ.

49. Fabryka gazomierzy

W 1948 r., z siedzibą w obecnej Fabryce Sztuk przy ul. 30 Stycznia, powstała Pomorska Fabryka Gazomierzy. W latach 60-tych produkcja została przeniesiona do nowego kompleksu przy ulicy Piaskowej. W 1972 r. zmieniono nazwę firmy na Pomorska Fabryka Gazomierzy Predom Metrix, a w ślad za tym rozszerzono ofertę produktów o sprzęt gospodarstwa domowego. W latach 90-tych firma została podzielona na szereg spółek.

50. Drożdżownia

W 1932 r. przy ul. Za Dworcem działalność rozpoczyna fabryka drożdży prasowanych, która funkcjonuje także w czasie wojny. W 1945 r. Fabryka Drożdży ponownie trafia w ręce polskie. Aż do lat 90-tych zakład doskonale funkcjonował. W 2004 r. został przejęty przez francuski koncern. Wzrost konkurencji na rynku spowodował spadek sprzedaży, co poskutkowało zakończeniem produkcji i zamknięciem zakładu w 2007 r.

51. Młyn parowy

Powstał w 1856 r., na przełomie XIX i XX w. był jednym z większych zakładów przemysłowych w Tczewie. Zlokalizowany przy ówczesnej ulicy Dworcowej (dzisiaj róg ul. Sambora i ul. Kard. Wyszyńskiego). W czasach pruskich funkcjonował on jako Dirschauer Mühlenwerke, po powrocie Tczewa do granic Polski po jako Młyn Parowy w Tczewie Towarzystwo Akcyjne (Spółka Akcyjna), a w latach 30 - tych jako „Młyn Parowy w Tczewie A.Gaj&J.Zablewski”. Tak też przetrwał do końca II WŚ, gdy został podpalony w marcu 1945 r. przez wycofujące się wojska niemieckie bądź żołnierzy Armii Czerwonej.

53. Stocznia rzeczna

Stocznia powstała w 1927 roku. Od 1954 r. funkcjonowała jako samodzielna Tczewska Stocznia Rzeczna. Była jednym z największych zakładów produkcyjnych, zatrudniającym kilkaset osób. Wyprodukowała szereg jednostek, jak chociażby należący do Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku prom pasażerski „Motława”. Okres zmian ustrojowych to początek upadku zakładu, stocznia została zlikwidowana w 2011 r. Obecnie na terenie dawnego zakładu swoją działalność rozwija prywatna stocznia Admiral Boats.

54. Wysypisko śmieci

W średniowieczu nieczystości pochodzące z domów i ulic były składowane poza murami miejskimi. Dopiero w II połowie XIX w. sprawę śmieci rozwiązał ówczesny burmistrz Wagner, który dzięki korzystnej umowie potrafił na wywozie nieczystości zarabiać. Odpady trafiały do wyrobisk po cegielniach i żwirowniach, które obecnie znajdują się już w granicach miasta. Dopiero w 1974 r. powstało składowisko odpadów przy Rokitkach, w pobliżu którego zbudowano duży Zakład Utylizacji Odpadów Stałych, spełniający wszystkie standardy XXI wieku.

55. Szklarnie

Kombinat Państwowych Gospodarstw Ogrodniczych „Malinowo” funkcjonował od lat 50. do 90. XX w. Było to jedno z największych gospodarstw PGR w kraju, funkcjonujące na powierzchni 488 ha. Hodowane w szklarniach nowaliki trafiały do sklepów, a także za pośrednictwem Baltyony na statki. Sady dostarczały jabłka, gruszki, wiśnie, czereśnie oraz śliwki. Kombinat zajmował się także uprawą kwiatów.

57. Szkoła podstawowa

Szkolnictwo podstawowe było prowadzone aż do początków XIX wieku przez parafię katolicką i ewangelicką. W 1818 r. obie szkoły przeniosły się do budynku po sekularyzacji dawnego klasztoru dominikańskiego. W 1838 roku szkoły wyznaniowe zostały połączone w jedną szkołę miejską. Wraz z rozwojem miasta i zwiększaniem się liczby ludności powstawały szkoły na poszczególnych osiedlach, od założonej w 1878 r. szkoły powszechnej na Nowym Mieście do otwartej w 1990 r., najmłodszej Szkoły Podstawowej nr 12 na Suchostrzygach.

59. Liceum

Najstarszym liceum było powstałe w 1920 r. Liceum im. Adama Mickiewicza, zlikwidowane w 1967 r. Obecnie funkcjonują trzy publiczne licea. Najstarsze z nich, I LO im. Marii Skłodowskiej – Curie, zostało założone w 1948 r. w budynku przy ul. Parkowej. W 1966 roku zostało przeniesione do dawnego gmachu Szkoły Morskiej przy ulicy 30 Stycznia i istnieje tam do dnia dzisiejszego. Od 1992 roku funkcjonuje II LO im. Jana III Sobieskiego. Najmłodsze Uniwersyteckie Katolickie Liceum Ogólnokształcące, utworzono w 1999 r.

60. Szkoła zawodowa

Za pierwszą placówkę tego typu można uznać powstałą w 1926 r. Szkołę Rzemieślniczo - Przemysłową, kształcąca stolarzy i ślusarzy przy ul. Sobieskiego. Rozwój szkolnictwa zawodowego to czasy PRL, kiedy duże zakłady pracy fundowały powstawanie tego typu placówek. Tak powstała w 1962 r., kształcąca tokarzy, ślusarzy oraz spawaczy, Zasadnicza Szkoła Zawodowa dla Fabryki Przekładni Samochodowych „POLMO” w Tczewie, oraz młodsza o 15 lat Zasadnicza Szkoła Zawodowa Przyzakładowa Lokomotywni PKP Zajączkowo Tczewskie w Tczewie.

61. Autobus miejski

W 1957 r., w ramach Miejskiego Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej, zaczyna funkcjonować Zakład Komunikacji Miejskiej, który uruchamia pierwszą linię łączącą centrum miasta z dworcem PKP. Pierwsza baza ZKM znajduje się przy ul. Waryńskiego (obecnie Paderewskiego), tworzone są nowe linie autobusowe łączące nowe osiedla ze Starym Miastem. W 1962 r. powstaje samodzielny zakład Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacji, świadczący także usługi taksówkami.

63. Port rzeczny

W wyniku utworzenia z Gdańska „Wolnego Miasta Gdańsk”, Tczew stał się najważniejszym w odrodzonej Polsce portem. W 1925 r. rozpoczęto na nadbrzeżu budowę infrastruktury do przeładunku węgla: torów i czterech punktów przeładunkowych. Węgiel transportowano koleją do Tczewa, a

następnie był przeładowany do barek, które Wisłą wypływały na Morze Bałtyckie. 20 czerwca 1926 r. w obecności ministra Eugeniusza Kwiatkowskiego nastąpiło uroczyste otwarcie portu. Stracił on na znaczeniu po decyzji o budowie portu w Gdyni.

64. Przystań

Pierwsza przystań znajdowała się w naturalnej zatoczce przy dzisiejszymi południowym odcinku ul. Chopina. W jej pobliżu znajdowały się nabrzeża przeładunkowe oraz warsztat szutniczy. Istniała do początku XVII w., kiedy budowa fortyfikacji przez Szwedów spowodowała osuszenie zatoki. Zostaje odbudowana na nadbrzeżu wiślanym, w latach 30. XX powstała pływająca przystań będąca jednocześnie biurami i kasami spółki Vistula. W 2007 r. zakończono budowę stałego budynku przystani rzecznej, który znajduje się przy ul. Nad Wisłą.

65. Prom

Pierwsza przeprawa wiślana znajdowała się na przedłużeniu obecnej ul. Okrzei, tuż przy zamku Sambora II. W połowie XV w. przeniesiono ją na południową stronę miasta. Prom był używany przez cały czas w tym miejscu aż do I rozbioru, władze Prus sfinansowały budowę nowej przystani promowej i przejęły płynące z niej dochody. Dopiero w 1825 r., w ramach budowy drogi pocztowej Berlin - Królewiec, zainstalowano na stałe most pontonowy. Po raz kolejny przeprawa promowa wróciła po zniszczeniu mostów tczewskich, w latach 1945 - 1948.

66. Most Knybawski

Most Knybawski (projektu Friedricha Tammsa) był częścią autostrady łączącej Berlin z Królewcem. Niezbędne pomiary i projekt zostały wykonane przed II wojną światową. Budowa, rozpoczęta w 1939 r., trwała 18 miesięcy. Most miał pełnić funkcje obronne (fortyfikacje wybudowane w przyczółkach). Z powodu wojny nigdy nie został zbudowany w całości. W 1945 r. został wysadzony przez wycofujące się wojska niemieckie. Odbudowany w 1950 r. służy po dziś dzień.

67. Dworzec kolejowy nowy

Oddany do użytku 15 sierpnia 1949 r. Budynek powstał na terenie przedwojennego dworca towarowego. Zbudowany został według koncepcji inż. Zygmunta Polatyńskiego, nawiązuje stylem architektonicznym do modernizmu i posiada nowoczesne na tamte czasy stałe, zadaszone przejścia nad torami. Pierwotnie sięgało ono jedynie do peronu nr 4, dopiero w 2000 r. przedłużono je umożliwiając bezpośrednie przejście na osiedle Zatorze.

68. Stacja towarowa - Zajączkowo

W 1910 r. rozpoczęto budowę stacji rozrządowej, przeładunkowej oraz parowozowni w Zajączkowie Tczewskim. Powstała jako obiekt wojskowy, od 1915 r. parowozownia została przekształcona do celów cywilnych. 21 lutego 1917 r. rozpoczęła działalność w pełnym zakresie. W latach 1927 - 1928 trwała dalsza rozbudowa stacji, powstały warsztaty parowozowni, nastawnia i budynki mieszkalne. W 1928 r. powstał tor łączący Zajączkowo Tczewskie z Górkami, omijający Tczew.

70. Wiadukt

Ukształtowanie terenu, a przede wszystkim linie kolejowe przecinające miasto wymusiły stworzenie bezpiecznych przejazdów. Wiadukty zaczęły powstawać pod koniec XIX w. Były to solidne, stalowe konstrukcje. Jedynym ocalałym z tego okresu, składającym się z dwóch przęseł, jest wiadukt łączący ulicę 1 Maja i Kolejową. Tuż przed końcem wojny wycofujący się Niemcy wysadzili większość wiaduktów. Została one w większości odbudowane, a następnie zmodernizowane i wymieniane na betonowe, jak dawna kładka łącząca ul. 1 Maja z Gdańską.

71. Kościół św. Józefa

Kościół został zaprojektowany przez Stefana Cybichowskiego. Wzorowany był na bazylice św. Franciszka w Asyżu. Poświęcenia kamienia węgielnego (29 maja 1932 r.) i konsekracji dokonał biskup diecezji chełmińskiej ks. Stanisław Okoniewski (1 czerwca 1936 r.). Kościół może pomieścić 3500 wiernych. Ze swoją wysokością na 44 metry wieżę do dziś góruje ponad Tczewem.

72. Zespół klasztorny

Dominikanie zostali sprowadzeni do Tczewa 8 maja 1289 r. przez księcia

Mściwoja II. Wybudowany w XIV w. kompleks klasztorny stał się charakterystycznym elementem miasta. Na szczególną uwagę zasługują kościół zbudowany w stylu gotyckim z unikalną ośmioboczną wieżą. Ze świątynią sąsiaduje budynek klasztorny, który na przestrzeni wieków był kilkakrotnie przebudowywany. Klasztor został zlikwidowany w 1818 r. Obecnie w budynku klasztornym mieści się szkoła muzyczna, a kościół nosi wezwanie św. Stanisława Kostki.

73. Kaplica

W centrum nowego cmentarza katolickiego przy ul. 30 Stycznia stoi murowana kaplica pw. Matki Boskiej Bolesnej. Poświęcona została 28 marca 1900 r. przez ówczesnego biskupa chełmińskiego Augustyna Rosentretera. Na przedniej elewacji kaplica posiada płaskorzeźbę z piaskowca i krzyż z figurą Chrystusa. Przy szpitalu znajduje się pochodząca z końca XIX w. kaplica przyszpitalna. Na cmentarzu ewangelickim znajduje się z kolei kaplica im. Marcina Lutera. Wybudowano ją w 1883 r. i do 1945 r. odprawiano tam nabożeństwa żałobne.

74. Cmentarz

Najstarsza nekropolia w mieście istniała wokół kościoła farnego do 1815 r. W 1871 r. powstał stary cmentarz katolicki, a w 1890 r. nowy, oba przy ul. 30 Stycznia. Ewangelicy posiadali nekropolię na terenie dzisiejszego Parku Kopernika, po jej likwidacji w 1972 r. pozostał czynny niewielki fragment przy kaplicy. Oprócz nich istnieją jeszcze cmentarze: katolicki przy ul. Gdańskiej, żołnierzy radzieckich, jeńców austriackich i największy, komunalny przy ul. Rokickiej.

83. Hotel

W 1975 r. Kombinat „Malinowo” wybudował nowy biurowiec połączony z Hotelem Malinowo (dzisiejsza „Carina”), który dysponował 100 miejscami noclegowymi, restauracją oraz kawiarnią. Na piętrze wybudowano trzy sale restauracyjne. Wraz z upadkiem kombinatu hotel przeszedł w ręce prywatne. Od kilku lat, dotąd posiadając monopol na usługi hotelowe w Tczewie, doczekał się konkurencji w postaci nowoczesnego Hotelu „Link”.

93. Targowisko przy ul. Targowej i Manhattan

Największymi miejscami targu w mieście jest rynek przy ul. Targowej oraz Manhattan na Suchostrzygach. Pierwszy rynek przy ul. Targowej powstał w 1964 r., drugi prywatni handlowcy zaczęli tworzyć w 1988 r. Handel na obecnym miejscu przy ul. Żwirki rozpoczął się od 1991 r. Wraz z biegiem lat tczewski Manhattan rozbudowywał się, ostatnie prace modernizacyjne miały miejsce w 2007 r.

94. Biblioteka

Początek działalności biblioteki datuje się na 1922 r. z lokalizacją prawdopodobnie w budynku poczty. W 1927 r. siedzibę przeniesiono na ul. Kościuszki 14. Po wojnie, z powodu rozwoju bibliotek zakładowych, liczba czytelników była niewielka. 12 marca 1946 r. nastąpiło oficjalne otwarcie Biblioteki Miejskiej z siedzibą przy ul. Kościuszki 18. W 1970 r. powstała Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna, przekształcona w 1979 r. w Miejską Bibliotekę Publiczną.

95. Centrum Kultury

Dawna Hala Miejska powstała w 1911 r. jako miejsce spotkań i wydarzeń kulturalnych. W okresie międzywojennym funkcjonowało w niej kino, kręgielnia oraz kawiarnia. Po zniszczeniach wojennych została odbudowana w 1948 r. i jako Dom Kultury Kolejjarza pełnił rolę domu kultury, siedziby sekcji zainteresowań oraz posiadał własną bibliotekę. W 1995 r. Dom Kultury Kolejjarza połączył się z Tczewskim Domem Kultury w Tczewskie Centrum Kultury, które wprowadziło się do budynku po kapitalnym remoncie w 2002 r. Obecnie jest siedzibą Centrum Kultury i Sztuki.

96. Park Miejski

Położona w parowie dolna część parku została założona w 1898 roku z inicjatywy Towarzystwa Upiększania Miasta i tczewskiego przedsiębiorcy Williego Muscate. Górna część pochodzi z początku XX stulecia i jest zasługą darowizny finansowej dr. Schefflera. Podczas II wojny światowej Niemcy wycięli kilkadziesiąt drzew na barykady. Park liczy obecnie 16,5 ha, przetrwały w nim nieliczne relikty pierwszych nasadzeń z trzema pomnikami przyrody.

97. Ogródki działkowe

Najstarszy ogród działkowy powstał 2 marca 1911 r. przy dzisiejszej ul. Targowej. Od 1954 r. nosi on imię Jana Kasprowicza. W 1935 r. powstał drugi ogród, zlokalizowany przy dawnej szosie gdańskiej, przeznaczony dla pracowników kolei. Dynamiczny rozwój ogrodów działkowych nastąpił po wojnie, kiedy przy wsparciu ówczesnych dużych zakładów pracy i dla ich pracowników powstawały nowe ogrody pracownicze. Obecnie Rodzinne Ogrody Działkowe PZD na terenie miasta liczą 11 ogrodów o łącznej powierzchni 144 hektarów.

101. Amfiteatr

Amfiteatr w Parku Miejskim zbudowano w 1975 r. w związku z odbywającymi się w Tczewie III Wojewódzkimi Igrzyskami Młodzieży Szkolnej. Koszt budowy wyniósł 360 tysięcy ówczesnych złotych, obiekt posiadał 2,5 tysiąca miejsc siedzących. Pierwsza zorganizowana impreza w nim związana była z otwarciem wspomnianych igrzysk dnia 1 czerwca 1975 r. Zadaszenie nad sceną, podobnie jak ogrodzenie pojawiło się później. 29 czerwca 2012 r. amfiteatr otrzymał imię Grzegorza Ciechowskiego.

102. Kino

Pierwsze kino w Tczewie powstało w czasie I wojny światowej. Właścicielem budynku przy ul. J. Dąbrowskiego był Hugo Gandras. Działo pod nazwami: „Bałtyk”, „Światowid”, „Apollo” oraz „Igrzyska Świetlne”. Budynek sąsiedował z Grand Hotelem (obecny sklep Rossmann). Kino funkcjonowało do 2005 r., obiekt został wyburzony w 2006 r. Po siedmiu latach, w 2012 r., powstało nowe kino sieci Helios.

103. Muzeum Wisły

Stare łódzie, wystawa o roli Wisły, ekspozycja przedstawiająca tradycje pierwszej w kraju Szkoły Morskiej... Warto zajrzeć do Muzeum Wisły, bo to jedyna tego typu placówka muzealna w Polsce. Otwarto je w 1984 r. dzięki staraniom Romana Klima. Tczew wygrał rywalizację m. in. z Sandomierzem, Toruniem i Włocławkiem. Wkrótce przy muzeum powstanie nowoczesne Centrum Konserwacji Wraków Statków.

104. Redakcja Gazety Tczewskiej

Tygodnik „Gazeta Tczewska” ukazuje się od 1982 r. Powstał jako podziemne pismo NSZZ „Solidarność” w pierwszą rocznicę stanu wojennego. W trzydziestą rocznicę jego powstania, w uznaniu zasług pisma dla szerzenia wolności słowa, samorządności i demokracji, część ul. Kwiatowej, przy której mieści się siedziba Wydawnictwa Pomorskiego, otrzymała nazwę „Gazety Tczewskiej”. Obecny nakład tygodnika to prawie 6000 egzemplarzy.

105. Stacja radiowa - Radio Fabryka

„Radio Fabryka Tczew” działało przy Telewizji Kablowej „Telkab” oraz w internecie od czerwca 2004 do marca 2014 r. Mieściło się przy ul. Jagiellońskiej na terenie tzw. „Fabryki domów”, która została wybudowana w latach 80., ale nigdy nie ruszyła z produkcją. Radio sprofilowane było na muzykę polską, rockową i alternatywną oraz wiadomości lokalne. Aktywnie wspierało lokalnych twórców. Zakończyło działalność z braku możliwości nadawania naziemnego w Tczewie, chociaż jest szansa na wznowienie działalności w 2015 r.

107. Boisko sportowe

Pierwszym boiskiem sportowym był plac przed zbudowanym w 1911 roku budynkiem obecnego ILO. W 1933 r. rozpoczęto budowę stadionu miejskiego przy ul. Bałdowskiej. W latach 1934 - 1936 zakończono budowę obiektu stawiając krytą, drewnianą trybunę (spłonęła ona w 1999 r.). 23 listopada 1927 r. powstało boisko piłkarskie przy ul. Żyżykowskiej dla klubu mniejszości niemieckiej. Oprócz boisk przyszkolnych, istnieją jeszcze dwa boiska sportowe - przy ul. Ceglarskiej noszące imię Henryka Guzego i ul. Wierzbowej im. Jana Stachowiaka.

109. Basen

Pływalnia kryta, oddana do użytku w 1973 r., była kompleksem posiadającym basen pływakki o wymiarach 25 x 12,5 m, brodzik dla dzieci (tzw. mały basen), basen kajakowy, basen żeglarski i kawiarnię. W 2010 r. dokonano gruntownej modernizacji basenu pływackiego, zmniejszając jego maksymalną głębokość z 3,5 do 1,8 metra. W 1998 r. w pobliżu pływalni zostały uruchomione baseny odkryte.

113. Gród Zamajte

Nieistniejące już grodzisko, położone na północ od Starego Miasta. Wiąże się z nim więcej pytań, niż odpowiedzi. Nazwa ma prawdopodobnie genezę pruską, a niektórzy badacze wiążą je z postacią legendarnego rycerza, Pakosława. Gród stał na ostatnim fragmencie wysokiego brzegu Wisły przed jej ujściem. Zniwelowano je w połowie XIX w. podczas budowy pierwszego mostu przez Wisłę i kompleksu dworcowego. Dzisiaj nie pozostał już po nim żaden ślad.

114. Kościół farny

Kościół farny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego jest najstarszym zabytkiem Tczewa. Najstarszą częścią gotyckiej świątyni jest pochodząca z XIII w. wieża, mająca charakter wybitnie obronny. Do najcenniejszych zabytków znajdujących się w kościele należą pochodzące z XV wieku freski przedstawiające święte niewiasty oraz rzeźba - Pieta. Wystrój kościoła pochodzi w większości z XVIII w. W 1982 r. pożar strawił drewniane zwieńczenie wieży, które zostało odbudowane w ceglanej formie.

115. Zamek krzyżacki w Tczewie

Odkrycie pozostałości po krzyżackiej warowni w 2009 roku było jedną z największych, jeśli nie największą, sensacją archeologiczną w dziejach miasta. Pozostałości jednego ze skrzydeł obiektu odkopano przy ul. Zamkowej. Budowę zamku, siedzibę krzyżackiego wójta, rozpoczęto prawdopodobnie w połowie XIV w., ale nie wiadomo nawet, czy ją dokończono. Ruiny noszą ślady katastrofy budowlanej. Wpisano je do rejestru zabytków, co nie przeszkodziło jednak w ich zasypaniu. Dzisiaj tczewski zamek znajduje się pod kilkoma metrami piasku...

116. Mury obronne

Tczew był otoczony wałami ziemnymi od XIII wieku. W XIV wieku wybudowano mury obronne z cegły. Ich długość wynosiła około 1270 metrów. Do miasta można było się dostać przez pięć bram. Obronną funkcję wspomagało 12 baszt. Obecnie przetrwały nieliczne fragmenty murów, które można podziwiać m. in. przy ul. Rybackiej, Wodnej (wraz z pozostałością baszty), Krótkiej i Podmurnej.

117. Folwark czyżykowski

Na południowych rubieżach miasta, na wyniesieniu na północ od ujścia Strugi Subkowskiej (Dryboka) znajduje się stare założenie architektoniczne na planie czworokąta. Jeszcze przed wojną znajdowała się tam mała restauracja, a wiele osób twierdzi, że wieki temu w tym miejscu znajdował się czyżykowski dwór krzyżacki. Największym budynkiem kompleksu, który przetrwał do naszych czasów, jest pochodzący z 1912 r. budynek gospodarczy, obecnie mieszkalny.

118. Szkoła czyżykowska

Ten niepozorny budynek już półtora wieku temu pełnił funkcję szkoły, pierwsze wzmianki o szkole we wsi Czyżykovo pochodzą z 1818 r. Do dziś przez starych tczewian ten ceglany budynek nazywany jest właśnie „starą szkołą”. Wspólnie uczyły się w niej dzieci różnych religii i narodowości, a surowe warunki nauki dalekie były do dzisiejszych standardów.

119. Dom czyżykowski

Trudno w to uwierzyć, ale ten piękny, zabytkowy dom nieco ponad sto lat temu znajdował się poza obszarem Tczewa, w dużej podmiejskiej wsi Czyżykovo. Po odnowieniu pod koniec XX wieku stanowi architektoniczną atrakcję ul. Czyżykowskiej. Uwagę zwracają wycinane drewniane ornamenty na szczycie budynku.

120. Szkoła suchostrzycka

Pierwsza szkoła powszechna powstała we wsi Suchostrzygi w 1818 roku. W 1843 r. chodziło do niej 63 uczniów w tym 42 wyznania katolickiego. Nie wiemy kiedy powstał obecny budynek Szkoły Podstawowej nr 8, kronika wskazuje że nauka odbywała się w nim co najmniej od 1920 roku. W 1926 r. szkole nadano imię św. Wojciecha. W 1964 r. budynek rozbudowano.

121. Dom suchostrzycki

Dom mieszkalny przy ul. Armii Krajowej 52 pochodzi z ostatniego ćwierćwiecza XIX w. i pamięta czasy dawnej wsi Suchostrzygi. Ulica, przy której się znajduje, była główną drogą wsi, dlatego domy w tym miejscu były okazalsze od innych. Budynek należał zapewne do jednego z bogatszych

gospodarzy, a cegły z których został zbudowany pochodziły z pobliskiej cegielni Malinowo (niem. Amalienhof)

122. Dworek Piotrowo

Z dawnego folwarku Piotrowo do czasów obecnych przetrwał dworek z 1906 r., budynek dawnej wozowni i dom kowala z początku XX w. W 2002 r. rozebrano budynek kuźni i obory. Nazwa Piotrowo pojawiła się pierwszy raz w 1859 r. jako Peterhof i pochodzi od imienia jednego z właścicieli. Tuż po wojnie majątek zajęła Armia Czerwona, a po opuszczeniu go przez żołnierzy został przejęty przez PGR. Pod koniec lat 90. wokół dawnego majątku powstało osiedle Bajkowe - Piotrowo.

123. Kościół w Lisewie

Gotycka świątynia nosząca wezwanie św. Mikołaja powstała w XIV wieku. To nieduża, jednonawowa budowla z drewnianą wieżą zakończoną sygnaturką z datą 1818 r. Wnętrze ozdabia m. in. ołtarz z obrazem przedstawiającym patrona kościoła oraz ambona podtrzymywana przez anioła, z kolei na wieży wisi dzwon z 1674 r. Na zewnątrz wbudowano w ścianę kościoła ossuarium, w której gromadzono kości zmarłych. Na południowej ścianie wieży warto poszukać wzorca pręta chełmińskiego (popularnej na Pomorzu od czasów średniowiecza jednostki długości) z literą „K”.

124. Dworek lisewski

Najważniejszym budynkiem zespołu dworsko - parkowego przy ul. 10 Marca 44 jest pochodzący z końca XVIII w. neoklasycystyczny dworek. Obiekt ten ma wzniesione z kamienia, sklepione kolebkowo piwnice. Po ucieczce właścicieli pod koniec II WŚ, ulokowano w nim Państwowe Gospodarstwo Rolne. Część budynku zajęta była przez biura PGR, a część była mieszkaniem dla trzech rodzin. W dworku znajdowała się sala balowa z oryginalną boazerią oraz pięknymi drzwiami ze szkłem kryształowym, a w piwnicach znajdował się magiel z początku XX w.

125. Spichlerz lisewski

W skład zespołu dworsko - parkowego przy ul. 10 Marca 44 wchodził dwór, budynek mieszkalny, spichlerz, zespół czterech budynków folwarcznych oraz park. Największym istniejącym obiektem zespołu jest, niszczący niestety w dzisiejszych czasach, ryglowy spichlerz z początku XIX w. Oprócz niego zachował się budynek gospodarczy wzniesiony w konstrukcji ryglowej, wypełnionej cegłą licówką, który posiada oryginalne okna i drzwi. Inny budynek gospodarczy wybudowany został z cegły licówki, w elewacji północnej i południowej posiada dach schodkowy, zachowały się również oryginalne drzwi.

126. Mosty tczewskie

Kamień węgielny pod Most Tczewski został wmurowany 27 lipca 1851 r., oddanie do eksploatacji nastąpiło 12 października 1857 r. Do dnia dzisiejszego zachowały się trzy oryginalne przęsła oraz dwie pary, wpisane w 2000 r. do rejestru zabytków. W latach 1888 - 1891, 40 metrów od starego mostu, powstał nowy most kolejowy. W latach 1910 - 1912 w wyniku przesunięcia wału przeciwpowodziowego oba mosty zostały przedłużone. 1 września 1939 r. uległy częściowemu zniszczeniu, a w 1945 r. most kolejowy niemalże całkowicie. Obecna jego konstrukcja pochodzi z lat 1957 - 71.

127. Stary dworzec

Utrzymany w stylu neogotyckim pierwotny budynek dworca, znajdujący się w pobliżu mostów, został wzniesiony w latach 1856 - 1857. Podobnie jak bramy i wieże mostu, zbudowany był z żółtej klinkierowej cegły pochodzącej z cegielni w Knybawie. Z sali poczekalni, zakończonej półokrągłą przeszkloną ścianą, rozpościerał się panoramiczny widok na most i Wisłę. Dworzec tczewski, uważany za jeden z najpiękniejszych na Pomorzu, istniał do końca II WŚ. Po pożarze w marcu 1945 r. nie został odbudowany, a jego ruiny rozebrano w połowie lat 50.

128. Browar

Tczewskie piwo znane było już w czasach krzyżackich, jego warzenie i sprzedaż regulowały zapisy wilkierza miejskiego. W drugiej połowie XIX w. przy ul. Zamkowej powstaje browar przemysłowy Johanna Allerta, rozbudowany w 1905 r. Składał się z warzelni, leżakowni oraz słodowni. W okresie międzywojennym należał on do spółki „Kuntersztyn”, po zamknięciu w 1937 r. mieściła się tutaj przetwórnia owoców gdańskiej firmy „Dagoma”. Po wojnie pełnił różne funkcje, w 1986 r. został wpisany do rejestru zabytków. Pod

koniec lat 80. XX w. strawił go pożar.

129. Wiatrak holenderski

Tczew jest jednym z niewielu miast w kraju, które może się pochwalić obecnością wiatraka w swojej panoramie. Tczewski „holender” powstał około 1891 r., choć wiele przewodników powtarza błędną datę - 1806 r. Mielono w nim przede wszystkim żyto, pszenicę, jęczmień, grykę, proso oraz owies. Wiatrak jest drewniany, postawiony na ceglanej podmurówce. Posiada obrotową głowicę oraz rzadko spotykane, pięcioramienne skrzydło. Obecnie znajduje się w rękach prywatnych i nie jest udostępniony do zwiedzania.

130. Wieża ciśnień

Została zaprojektowana w 1905 r. w pracowni Davida Grove, włączono ją do eksploatacji w latach 1906 - 1907. Budynek ma ponad 40 metrów wysokości. Jej wnętrze skrywa stalowy, nitowany zbiornik o pojemność 400 m. sześć., do którego była pompowana woda z ujęcia w Parku Miejskim. Wieża Ciśnień wyłączono z eksploatacji w 1983 r. i przekazana miastu trzy lata później. Od tego czasu była użytkowana w różnych celach, obecnie jest siedzibą Bractwa Kurkowego. Jej olbrzymi potencjał cały czas czeka na pełne wykorzystanie.

131. Łazienki

29 kwietnia 1299 r. książę małopolski i pomorski Władysław Łokietek przyznał miastu przywilej na prowadzenie łaźni miejskiej. W XX w., mimo budowy wodociągów, problem braku sanitariatów dotyczył wielu tczewian, dlatego też lekarz oraz filantrop Hermann Scheffler przy pomocy własnych środków w latach 1911-12 wybudował Łaźnię Miejskie. Mieściły się w niej łaźnia, basen kąpielowy, kabiny kąpielowe z wannami, prysznice, kabiny wypoczynkowe i gabinety zabiegów termicznych. Obiekt pełnił swoją funkcję do lat 80.

132. Naczynia gliniane

W 1878 r. archeolog Gotfryd Ossowski na terenie tczewskiego Zatorza odkrył m.in. wiele glinianych urn cmentarnych. Każdy mieszkaniec Tczewa może podczas niskiego stanu wody w Wiśle natknąć się na bardzo stare, czasami nawet średniowieczne fragmenty naczyń, które często występują na odsłoniętym dnie rzeki.

133. Monety rzymskie

Choć wydaje się to nieprawdopodobne, jednakże na terenie nasze-go miasta znajdowano monety pochodzące ze starożytnego Rzymu. W czerwcu 1907 r., podczas budowy spichlerza przy ul. Rybackiej, spod ziemi wydobyto rzymską monetę cesarza Nerona, która nosiła napis Imp. Nero. Caesar Aug. Oto kolejne potwierdzenie wyjątkowej lokalizacji Tczewa na szlaku starożytnych handlarzy bursztynem. Monetę zachował kupiec Eisenack, do którego należała piękna willa, dzisiaj budynek Sanepidu na ul. Obrońców Westerplatte.

134. Wyroby z bursztynu

Jako że teren naszego miasta znajdował się na starożytnej magistrali kupców handlujących bursztynem, w Tczewie i w okolicy znajdowano artefakty związane z handlem tym bardzo atrakcyjnym wówczas towarem. Bursztyn znad Bałtyku trafiał aż do Rzymu, Grecji i Persji; jego słowiańska nazwa „jantar” pochodzi od fenickiej nazwy jainitar - żywica morska.

135. Bulwar nad Wisłą

Teren dzisiejszego bulwaru jest wspominany w przywileju wielkiego mistrza krzyżackiego, Winricha von Kniprode, jako ogrody nad Wisłą zwane Podlicami. W latach budowy mostu przez Wisłę na jego terenie powstało zaplecze tej inwestycji. Po raz ostatni Podlice pojawiają się na mapie z 1898 r., potem na bulwarze pojawiają się tartaki i w latach 20. XX w. torowisko portu rzeczno-godolnego. Po wojnie bulwar był tzw. świńskim rynkiem, na którym odbywały się targowiska i imprezy miejskie. W 2006 r. został poddany gruntownej rewitalizacji.

136. Fabryka Sztuk

Powstała jako Centrum Wystawienniczo - Regionalne Dolnej Wisły w 2007 r. Tutaj kumuluje się kulturalne życie Tczewa. W placówce możemy obejrzeć wystawy malarstwa, rzeźby, fotograficzne, czy historyczne, wziąć udział w warsztatach artystycznych i koncertach muzycznych. Najwięcej odwiedzających Fabryka Sztuk przyciąga podczas corocznej Nocy Muzeów.

137. Oczyszczalnia ścieków

W 1904 r. w firmie Davida Grove opracowano dokumentację kanalizacji miejskiej. 28 sierpnia 1908 r. otrzymano zezwolenie na budowę mechanicznej oczyszczalni ścieków, która powstała na rogu dzisiejszych ulic Sambora i Jana z Kolna. W ciągu dwóch lat zbudowano główny ciąg doprowadzający ścieki do oczyszczalni, które po wstępnym oczyszczeniu były transportowane rurą 50 metrów w głąb koryta Wisły. Oczyszczalnia ta funkcjonowała do roku 1997, kiedy to oddano do użytku mechaniczno - biologiczną oczyszczalnię przy ul. Czatkowskiej.

138. Pomorska Specjalna Strefa Ekonomiczna

Jedna z 14 specjalnych stref ekonomicznych położonych na terenie Polski. W 1997 r. została ustanowiona Specjalna Strefa Ekonomiczna „Tczew” oraz Specjalna Strefa Ekonomiczna „Żarnowiec”. Po ich połączeniu w 2001 r. powstała Specjalna Strefa Ekonomiczna Żarnowiec - Tczew, która wraz z przyłączeniem nowych terenów została przemianowana na Pomorską Specjalną Strefę Ekonomiczną. Na terenie podstrefy Tczew o wielkości 64 ha znajdują się jedne z największych zakładów przemysłowych naszego miasta m. in. Flextronics International Poland.

139. Węzeł transportowy

Gdy otwierano go w 2012 r. był najnowocześniejszym tego typu obiektem na całym Pomorzu. Inwestycji, która diametralnie zmieniła tę część miasta, powstałej za sumę 26 mln złotych nie byłoby, gdyby nie dofinansowanie połowy tej kwoty ze środków unijnych. Węzeł składa się z trzech części - placu autobusowego, tunelu i nowego układu drogowego oraz dwóch parkingów. Wkrótce po otwarciu powstała przy nim także galeria handlowa.

140. Galeria Kociewska

Galeria Kociewska była inwestycją długo oczekiwaną przez mieszkańców Tczewa. Oficjalne otwarcie odbyło się 20 czerwca 2012 r. W obiekcie o powierzchni około 14 tys. m. kw. znajduje się 80 lokali z różnymi punktami usługowymi. Do dyspozycji klientów został oddany dwupoziomowy parking. Ze względu na bogatą ofertę handlową i dogodne położenie przy dworcu jest ona często odwiedzana przez mieszkańców miasta i przyjezdnych.

152. Wał przeciwpowodziowy

Pierwsze wały przeciwpowodziowe w okolicach Tczewa zaczęli budować jeszcze w XIV w. Krzyżacy, z biegiem czasu były one modernizowane i rozbudowywane. Największe prace hydrotechniczne miały miejsce po katastrofalnych powodziach pod koniec XIX wieku. W 1912 r. wał od strony Lisewa przesunięto o 200 metrów, co spowodowało konieczność wydłużenia mostów przez Wisłę. W tym czasie przesunięto również wał otaczający tczewską Abisynię.

153. Bitwa

Strategiczne położenie Tczewa sprawiało, że w bezpośrednim pobliżu miasta odbyło się wiele bitew. Tak było w m. in. w 1577 r., kiedy starły się wojska królewskie z oddziałami zbuntowanego Gdańska oraz w 1627 r., kiedy z królem Szwecji Gustawem Adolfem spotkał się hetman Stanisław Koniecpolski. W lutym 1807 r. broniony przez Prusaków Tczew został zdobyty przez oddziały gen. Jana Henryka Dąbrowskiego. W czasie II WŚ miasto było dwukrotnie areną walk. W 1939 r. Polacy bronili go przed Niemcami, a w 1945 r. Niemcy przed Armią Czerwoną.

154. Powódź

Położenie miasta nad Wisłą niesło za sobą zagrożenie powodziowe. Rzeka regularnie wylewała, co doprowadzało wielokrotnie do zalewania najniższych położonych ulic Starego Miasta i Czyżkowa. Rekordowy stan Wisły w Tczewie wyniósł 11,52 m i został zarejestrowany w 1816 r. Wyjątkowo destrukcyjną była powódź zatorowa z 1947 r., która zniszczyła część odbudowanego mostu drogowego. Po podniesieniu nadbrzeża wiślanego na początku XXI w. zagrożenie powodziowe zostało zminimalizowane, chociaż Wisła nie powiedziała jeszcze ostatniego słowa.

156. Pożar

Drewniana zabudowa dawnego miasta była wyjątkowo narażona na pożary. Dochodziło do nich w wyniku zaproszenia ognia, uderzenia pioruna czy bitew. W 1308 r. Krzyżacy spalili zamek księcia Sambora, z którego ogień przeniósł się na miasto. W 1433 r. husyci zdobywając Tczew wywołali pożar, który

strawił średniowieczny ratusz. Największy pożar miasta miał miejsce w 1577 r., kiedy spłonęło ono niemal doszczętnie. Kolejne nie były tak dewastujące, chociaż w 1900 i 1916 r. spłonęły budynki i ratusz znajdujące się na placu obecnego pl. Hallera.

158. Trzęsienie ziemi

21 września 2004 r. Obwód Kaliningradzki nawiedziły dwa trzęsienia ziemi (siła 5,3 stopnia w skali Richtera). Zjawisko było odczuwalne również w naszym mieście. Trzęsły się szyby w oknach budynków, meble w mieszkaniach, a z niektórych budynków odpadły stare tynki. Sejsmolodzy ostrzegają, że takie zjawiska mogą się powtórzyć, jednak trudno ocenić, kiedy to może nastąpić.

159. Epidemia

Na przestrzeni dziejów zanotowano w Tczewie wiele epidemii. W latach 1716 - 1717 w okolicach Tczewa panowała dżuma. W 1852 r. cholera dziesiątkowała mieszkańców. Na początku XX w. wśród dzieci największe żniwo zbierały szkarlatyna i koklusz. W listopadzie 1927 r. na Suchostrzygach, na skutek epidemii duru brzuszego, zmarło siedem osób. Przyczyną była najprawdopodobniej skażona woda z Kanału Młyńskiego. Tuż po wojnie mieliśmy do czynienia z epidemią błonicy.

165. Okupacja hitlerowska

2 września 1939 r. wojska niemieckie wkraczają do miasta rozpoczynając tym samym blisko 6 - letni okres okupacji. Pierwsze jej miesiące znaczą masowe aresztowania i krwawe morderstwa polskiej inteligencji na terenie koszar i Lasu Szpęgawskiego, wypędzenia ludności polskiej przybyłej i przejmowanie polskich majątków. Niemcy sprowadzają przesiedleńców ze wschodu, budują również dla nich domy przy ulicach Elżbiety, Starowiejskiej i Nowowiejskiej. Okupacja niemiecka kończy się 12 marca 1945 r. po wkroczeniu wojsk Armii Czerwonej.

171. Zjazd masonów

Pierwszy Klub Wolnomularski powstał w 1880 r., a samodzielna loża masonów „Fryderyk pod Niewygasłą Pamięcią” została otwarta 18 października 1891 r. Nazwa została nadana na cześć zmarłego cesarza Fryderyka III, budynek loży mieścił się przy ulicy jego imienia (Friedrichstrasse, obecnie ul. Obrońców Westerplatte). Do masonerii należała ówczesna niemiecka elita miasta na czele z burmistrzem Dembskim. Po powrocie Tczewa do Polski zaczęła podupadać, w 1934 r. została oficjalnie zlikwidowana. W budynku dawnej loży mieści się obecnie Dom Przedsiębiorcy.

177. Dni Ziemi Tczewskiej

Sztandarowe wydarzenie w miejskim kalendarzu imprez. Dni Ziemi Tczewskiej odbywają się tradycyjnie w trzecim tygodniu czerwca, dlatego często nadal nazywane są przez mieszkańców miasta „Sobótkami”. Podczas imprezy odbywają się koncerty polskich gwiazd znanych z pierwszych stron gazet, przyjeżdża wesołe miasteczko, odbywa się wiele imprez towarzyszących. Dni Ziemi Tczewskiej zawsze odbywają się na bulwarze nadwiślańskim.

178. Tour de Pologne

Tczew kilkakrotnie znalazł się na trasie największego wyścigu kolarskiego w kraju. Kilkakrotnie też był jego miastem startowym, zdobywając nawet nagrodę organizatorów za najlepsze i najciekawsze przygotowania. Tczewianie pamiętają do dzisiaj, jak podczas jednego z etapów, wyścigu na fasadzie Urzędu Miejskiego powieszono rowery. Przed urzędem znajduje się też chyba jedyny w Polsce pomnik upamiętniający kolejne wizyty peletonu TdP w naszym mieście. Ostatni raz uczestnicy wyścigu przejechali przez Tczew w 2014 r.

179. Festiwal Zdarzenia

Międzynarodowy Festiwal Działań Teatralnych i Plastycznych Zdarzenia Tczew - Europa powstał w 2000 r. Był on jedną z najbardziej prestiżowych cyklicznych imprez kulturalnych o zasięgu międzynarodowym na Pomorzu. Odbywał się w pierwszy weekend września, składał się z konkursu kierowanego do młodych twórców, warsztatów artystycznych oraz imprez towarzyszących. W jury festiwalu zasiadali tacy artyści jak Jerzy Stuhr, Jan Englert czy Jerzy Radziwiłowicz. W 2009 r. festiwal otrzymał imię Józefa Szajny, ostatnia, 12. jego edycja odbyła się w 2011 r.

181. Wizyta prezydenta Polski

Stanisław Wojciechowski, Ignacy Mościcki, Lech Kaczyński oraz Bronisław Komorowski - ci prezydenci RP gościli lub przejeżdżali przez Tczew. Dwaj pierwsi prezydenci byli w naszym mieście, odpowiednio, w roku 1923 i w roku 1930. Lech Kaczyński spotkał się z mieszkańcami miasta w 2009 r., a Bronisław Komorowski w 2012 roku, podczas obchodów rocznicy wybuchu II wojny światowej.

186. Mistrzostwa w Gdańsku

Stolica województwa pomorskiego była jedną z aren Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej w 2012 r. Na mieszczącym około 41 tys. widzów stadionie PGE Arena rozegrano cztery mecze: trzy w fazie grupowej (Hiszpania - Włochy, Hiszpania - Irlandia oraz Chorwacja - Hiszpania) oraz jeden ćwierćfinał, w którym reprezentacja Niemiec wygrała z Grecją. Czas Euro 2012 był świetną okazją do promocji Gdańska i całego Pomorza.

192. Czasy PRL

W Tczewie w czasach PRL realizowano założenia ówczesnego rządu. Sadzono dęby z okazji 30-lecia PRL, budowano „szkoły - pomniki tysiąclecia”, zgodnie z założeniami programu oświatowego „Tysiąc szkół na Tysiąclecie”, powstawały nowe osiedla mieszkaniowe. Pod sklepami tworzyły się kolejki społeczne, a dla klientów otworzył swe podwoje Dom Handlowy „Retman”. Wszystkie inwestycje odbywały się kosztem zniewolenia społeczeństwa, nad którym czuwały jednostki MO i SB oraz czujne oko partii PZPR.

193. Stan wojenny

13 grudnia 1981 r. w kraju wprowadzono stan wojenny. Tego dnia internowano 19 tczewian. 31 sierpnia 1982 r. w Tczewie miała miejsce manifestacja, która doprowadziła do starć jej uczestników z milicją. W efekcie tych wydarzeń, 1 września 1982 r. w dyskotekę „Pod Muzami” (ul. Kołłątaja) funkcjonariusze MO zatrzymali co najmniej 27 osób. Młodzież została dotkliwie pobita. Świadek wydarzeń, jakie później miały miejsce w areszcie, była Anna Walentyłowicz, która trafiła tam 30 sierpnia 1982 r.

196. Dom Grzegorza Ciechowskiego

Grzegorz Ciechowski - kompozytor, wokalista, producent, założyciel i lider kultowego zespołu „Republika” - urodził się w Tczewie 29 sierpnia 1957 r. Dzieciństwo spędził w rodzinnym domu przy ul. Nowy Rynek 2, gdzie znajduje się tablica pamiątkowa poświęcona artyście. W Tczewie uczęszczał do Szkoły Podstawowej nr 3 i LO im. Marii Skłodowskiej - Curie. Grał na flecie w zespołach „Juventus” i „Nocny pociąg”. Każdego roku w sierpniu w amfiteatrze miejskim noszącym nazwisko artysty odbywa się Festiwal Grzegorza Ciechowskiego „In Memoriam”.

Bank Spółdzielczy w Tczewie
rok założenia 1906

SPÓŁDZIELNIA
PRACY USŁUG
KOMINIARSKICH
w TCZEWIE